

מאמרי הגות וצפונות בפרד"ס התורה בעמק הפרשה

ויקרא

מאת
משה בכמה"ר עזרא בצרי

שנת התשפ"ג

שמות הסוגים בבקר ובצאן

בפתחו של חומש ויקרא הנקרא גם 'תורת כהנים', העוסק בסוגי הקרבנות השונים, מן הראוי לשים לב לשמות הבעלי חיים מהם מקריבים את הקרבנות והגדרתם, בפרט שיש דברים שונים מהמקובל כיום אצלנו וצריכים חידוד.

בקר וצאן

ישנם שני סוגי בהמות, בהמה גסה – נקראת בקר, ובהמה דקה – נקראת צאן. הבקר כולל בהמה גסה, כמו תאו, דישון, והמבויית יותר משפחת הפר.¹ פר הוא הזכר, וכאשר עומד למלאכה כמו חרישה ומשא, נקרא בדרך כלל גם בשם שור, אם כי יש שור גם בקרבנות. ובצורת רבים: שוורים.² פרה היא הנקבה, והצאצאים היוצאים מרחם אמן,³ בעוד הפר והפרה צעירים, נקראים עגל ועגלה.⁴ הפר מוכר לנו מקרבנו של כהן גדול ביום הכיפורים, הפרה – מפרה אדומה, העגל מוכר לנו מחטא העגל, והעגלה מוכרת לנו מעגלה ערופה. הפר נקרא גם אלף, כמו:⁵ 'בהמות בהררי אלף', ובעיקר בצורת רבים, כמו:⁶ 'שגר אלפיך ועשתרות צאנך'.

יש מין כולל הנקרא צאן, ובו שתי משפחות, כבשים ועזים.⁷ כבש הוא הזכר, וכבשה או רחל או רחלה בלשון חז"ל – היא הנקבה, פעמים נקרא בשיכול אותיות

¹ יש אומרים ששמה של לאה נגזר ממילה שמית עתיקה שמשמעה פרה, ושמה של רבקה משמם של עגלי המרבק, בדומה לשמה של רחל הנגזר משמה של כבשה קטנה. האות אלף בכתב העברי הקדום נוצרה מציור ראשו של שור, ושמה נלקח מן המילה "אלוף". במדרשים, שור הבר (אינו קשור למה שהיה קרוי שור הבר ונכחד) הוא יצור שנברא בבריאת העולם, ונגנז לצדיקים לעתיד לבוא, יחד עם הליתן (גם הוא אינו קשור למה שקרוי היום ליתן). השור מופיע בגלגל המזלות כמזל חודש אייר, שאז תקופת הפריחה, והוא נעשה זחוח. והפרה משמשת כסמל לסחר החליפין. בבורסה לניירות ערך מסמל השור את העלייה בשערי המניות, כנראה משום שעניו נשואות כלפי מעלה, ואילו הדב מסמל את המגמה ההפוכה, כנראה משום שפניו כלפי מטה. דוגמה לכך ניתן לראות בערך הבורסה לניירות ערך בתל אביב. הפר משמש סמל לאון הגברי. פר הרבעה. מהמילה 'פר' או 'שור' נגזר הביטוי בולדוזר כשם לאדם, כלי, או ציוד מכני הנדסי עוצמתי וחזק.

² הושע יב, יב.
³ ראה מצודות ישעיה כב, כד שצאצאים מלשון יציאה.
⁴ לשון המשנה מסכת פרה א א: רבי אליעזר אומר, עגלה, בת שנתה. ופרה. בת שתיים. וחקמים אומרים, עגלה, בת שתיים. ופרה, בת שלש או בת ארבע. רבי מאיר אומר, אף בת חמש פשרה חקנה, אלא שאין ממתניין לה, שמא תשחיר, שלא תפסל. אמר רבי יהושע לא שמעתי אלא שלשית. אמרו לו, מה הלשון שלשית. אמר להם, כך שמעתי סתם. אמר בן עזאי, אני אפרש. אם אומר אתה, שלשית, לאחרות במנין. וכשאתה אומר, שלשית, בת שלש שנים. (ב) רבי יוסי הגלילי אומר, פרים, בני שתיים, שנאמר (במדבר ח), ופר שני בן בקר חקח לחטאת, וחקמים אומרים, (אף) בני שלש. רבי מאיר אומר, אף בני ארבע ובני חמש, פרים, אלא שאין מביאים זקנים, מפני הכבוד: תהלים נ, י.

⁵ דברים ז, יג. ופירש רש"י, 'שגר אלפיך' – ולדי בקרך שהנקבה משגרת ממעיה. 'ועשתרות צאנך' – מנחם פירש, אבירי בשן, מבחר הצאן, כמו 'עשתרות קרנים' לשון חזק. ואונקלוס תרגם, 'ועדרי ענך'. ורבתינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשרות את בעליהן.
⁷ וכתב ערכי הכינויים שצאן לא יצא בלשון רבים, צאנים, רק כמו 'שתי צאן', 'מאה צאן', ומטעם זה נקראים ישראל צאן, שכל ישראל כגוף אחד.

כשב, ונחלקו בדבר אם מציין גדול יותר או לא. כשהוא קטן נקרא טלה, וכשמתבגר נקרא איל.⁸ הכבשים השמנים נקראים גם בשם 'כרים', כמו שכתוב: ⁹ "תִּמְאַת בְּקָר וַחֲלָב צֹאן עִם חֲלָב פְּרִים וְאֵילִים בְּנֵי בָשָׁן וְעֵתוּדִים עִם חֲלָב פְּלִיּוֹת חֶטֶה". ופירש רש"י, כרים – כבשים.¹⁰ ויש את משפחת העזים, שהקטן שבהם נקרא גדי, הזכר - שעיר או תיש, ובצורת רבים עתודים, והנקבה – עז. אין צורת עיזה במקרא.

השם גדי מבטא את קטנו, ויש לדון אם יש גדי רק בעזים או גם בכבשים, ואולי אף בבקר. במזלות מבחינים בין מזל חודש טבת שהוא הגדי המוגדר כבן העז, לבין מזל חודש ניסן הטלה ממשפחת הכבשים.

יש שמות של בעלי חיים שנחלקו ראשונים לגבם, ויש לחקור על כל אחד מהם במי מדובר בדיוק, ואם נוכל למצוא רמז בכתובים לגבי מהות שמם, גדלם וגילם.

שה

יש גם שם כולל לצאן, והוא נקרא שה, ויש לברר מה בא לציין, האם הוא רק כשם נרדף לצאן או שבא לציין גיל מסויים.

את השם "שה" לא מצאנו בשום קרבן, לבד מקרבן פסח, בעקדת יצחק, ופעם אחת בלבד בשלמים. והוא במקום שהכתוב כולל את כל הסוגים:¹¹ 'ככה יעשה לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכבשים או בעזים'.

בשאר הקרבנות נאמר תמיד לשון 'כבש', שמשמעו בן שנה, או 'איל' שמשמעו לשון חוזק וגדולה, וצריך שיהיה לפחות בן שנה ושלושים יום.

ונחלקו רבותינו הראשונים בביאור מילת 'שה'. לדעת הרמב"ם,¹² 'שה' הוא שם כולל לכבשים ולעזים, ואינו מציין גיל מסויים. ולכן הוצרך הכתוב לפרש בקרבן פסח 'שה בן שנה'.

ולדעת רש"י, ה"שה" אמנם כולל גם כבשים וגם עזים, אך בא לציין שמדובר בקטן דוקא, כמו כבש, וההבדל בינו לבין כבש, שהוא כולל גם מהעזים, אך דוקא בתוך שנתו.¹³

לפי זה יש לבאר מה שפירש רש"י בקרבן פסח על הפסוק בן שנה "כל שנתו קרוי שנה, כלומר, שנולד בשנה זו". שהוקשה לו שהרי כבר השם 'שה' מורה על היותו בן שנה, ולמה הוצרך הפסוק לכתוב 'בן שנה'.

ופירש, שבא לחדש שכל השנה כולה, מיום השמיני והלאה כשר לקרבן, ואין צריך לחכות שלשים יום כבקרבנות חובה.

וכמו שאמרו במכילתא: 'בן שנה' – אין לי אלא בן שנה, כל שנתו מנין, היה רבי ישמעאל אומר קל וחומר ומה אם עולה חמורה כשרה לבא כל שנתה כבת שנתה, פסח שהוא קל אינו דין שיוכשר כל שנתו כבן שנתו. רבי יוסי הגלילי אומר, ומה איל שתחלתו פסול סופו כשר, שה שתחלתו כשר, אינו דין שיהא סופו כשר.

וביאר הנצי"ב, שכל מחלוקתם מהיכן נלמד הדין שכשר תוך שלושים, שרבי ישמעאל למד זאת

⁸ במשנה בפרה א, ג: פְּבָשִׁים, בְּנֵי שָׁנָה. וְאֵילִים, בְּנֵי שְׁתַּיִם. וְכֻלָּם מִיּוֹם לְיוֹם.

⁹ דברים לב, יד.

¹⁰ וכתב ה'שפתי חכמים', שלרש"י הכרים הם הכבשים, ואילים פירושו כמשמעו. אחרת היה מקום לומר שאילים הם כבשים, ולמה נקראו אילים שמחזיקים ומעשרים את בעליהן, ואילים מלשון 'ואת אילי הארץ לקח' (יחזקאל יז, יג) שהוא לשון חוזק. אבל עכשיו שפירש כרים - כבשים, אין אנו צריכים לדחוק ולפרש שאילים מלשון חוזק אלא אילים פירושו כמשמעו. אולם רשב"ם פירש חלב כרים - אילים מדבריות המפוטמים במרעה, כמו שכתוב 'ירעה מקנך כר נרחב', וכן 'לבשו כרים הצאן' דוגמת סוף הפסוק 'ועמקים יעטפו בר', הכרים של תבואה לבשו את הצאן מלאים צאן לרעות בהם. וכן 'ואויבי ה' כיקר כרים' במניעת שדי תבואות שמשדדפין ברגע אחד.

¹¹ במדבר טו, יא.

¹² בהקדמתו לקדשים.

¹³ רש"י על התורה במדבר טו, יא.

מקל וחומר מעולה, הכשרה לבוא כל שנתה מיום השמיני והלאה, ורבי יוסי הגלילי למד זאת בקל וחומר מאיל, שבתחילת שנתו השניה שנקרא פלגס פסול, וסופו כשר, קל וחומר שה שגם בתחילתו בתוך שלושים כשר, שיהיה כשר בסוף שנתו.

והפלגס הוא משנים עשר חדש עד שלשה עשר ויום אחד, פלג חצי – גס, כלומר, יצא מכלל קטן – כבש, ולכלל גדול – איל לא הגיע. במסכת פרה,¹⁴ רבי טרפון קורוהו פלגס, בן עזאי קורוהו נוקד,¹⁵ ורבי ישמעאל קורוהו פרכדיגמא. מלשון מטבע שנפסל ביונית, ואף זה נפסל מתורת איל ומתורת כבש.

משמע מדברי המכילתא שלדעת שניהם אין צריך להמתין עד שיהא בן שלשים יום, אלא מיד מיום השמיני כשר.¹⁶

ולגבי דין מעשר ובכור, כשנעייין שם נמצא שאכן לא נזכר שם שם 'כבש', אלא במעשר כתוב:¹⁷ 'וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש לה'. ובכור נאמר:¹⁸ 'אך בכור שור או בכור כבש או בכור עז לא תפדה קדש הם'.

הרי שנזכר רק שם 'מעשר הצאן' ו'בכור כבש' אך לא כבש, אם כן כיון שלא נזכר בהם שיהיו בני שנתם אין בהם דין זה של שלשים.

ומובן שבכל המקומות שכתוב על כבשים בני שנה, לא הוקשה לרש"י שאם הוא כבש הרי כבר יש במשמעו שהוא בן שנה, כיון שבן שנה בא לרמוז שיהיה על כל פנים בן שלשים יום, שחשוב

¹⁴ פרק א משנה ג.

¹⁵ מלשון 'אשר היה בנוקדים' בעמוס א, א, שהיה מבעלי הצאן. ופירש האבן עזרא, רועה היה, והרועה יקרא נוקד, או מי שמתעסק במקנה, כמו במלכים ב ג, ד: 'ומישע מלך מואב היה נקד והשיב למלך ישראל מאה אלף פרים ומאה אלף אילים צמר'. ונקרא 'נוקד' לפי שרוב הבהמות יש להם כתמים שחורים או לבנים, מן 'נקוד וטלוא'. ואמר בנוקדים ולא אמר נוקד, כי היה גדול שבנוקדים אשר בתקוע.

ולפי זה התואר נוקד יהיה הן על הבעל חי עצמו והן על המתעסק עמו, שהוא מלשון הנקודות והטלאים שיש על גבי הצאן, כמו שפירש רש"י על בראשית ל, לב: מנומר בחברבורות דקות כמו נקודות.

¹⁶ ואין להקשות הרי דין זה של שלושים יום הוא רק דרבנן, והיאך דורש מן הכתוב שכל השנה כשר, כולל החדש הראשון.

שיש לומר שעל כל פנים היה מקום לומר שצריך שיהיה גדול קצת. וצריך עיון אם שייך לומר בכבש שאחר ל' יום יוצא מכלל נפל. ובמשמעות הכתוב כפי שפירש הרמב"ם 'והלאה ירצה' שלא מיד בשמיני הוא לכתחילה, אלא 'והלאה' בזמן מה לאחר מכן, ובא לחדש שאינו כן.

וכן פירש ההרחב דבר. וכפי שמובא ברש"י השלם. וכתב שם שהרא"ם וה'גור אריה' פירשו את כוונת רש"י בדרך אחרת, שבא להוציא שאין צריך שיהיה בגיל שנה שמלאה לו שנה, אלא שעומד בתוך שנתו הראשונה. וכן פירשו 'זית רענן' ו'בירורי המדות' על המכילתא.

אך רוב מפרשי המכילתא פירשו לענין שאין מונים משנות עולם אלא משעה שנולד (וכן בתורה תמימה). כמבואר בערכין יח, ב שנה האמורה בקדשים ... כולן מעת לעת ... אמר רב אחא בר יעקב דאמר קרא 'שנתו' - שנתו שלו ולא של מנין עולם. ומכיון שכאן כתוב 'שנה' ולא שנתו הוצרכה ללמוד המכילתא דבר זה בקל וחומר. ועייין זבחים כה, ב שלמדו מכאן ששעות פוסלות בקדשים שאם נולד ב"ד ניסן בשעה תשיעית ושחטו לשנה הבאה בט' שעות אסור לזרוק דמו בעשירית שכבר עברה שנתו. ולפי זה כתב 'העמק דבר' שלא ניתן לפרש שנת עולם שהרי שם נכנס לשנתו השניה מיד בהגיע ראש השנה ולכן פירש רש"י.

אולם כבר בשיטה מקובצת ערכין יח, ב דחו דקמ"ל דאם עלה ירד, ועוד דאי לאו דידעינן מהכא דבתר שנה דידיה אזלינן לא הוה דרשינן מיהיה דשעות פוסלות וא"כ אפשר לפרש המכילתא שבא למעט מנין עולם ואין סתירה מסוגיא דזבחים.

עכ"פ ברש"י קשה לפרש כן וכמ"ש הרא"ם שדברי רש"י אינם זהים למכילתא. אולם הנחלת יעקב מדייק מלשון רש"י "בן שנתו" (לפנינו ברש"י כ' "כל שנתו" ולא "בן שנתו") שכוונתו למעט מנין עולם. וראה תרגום אונקלוס "בר שתייה" אך יש גורסין בתרגום אונקלוס "בר שתא".

ומעתה לולי דמסתפינא הוה אמינא דמה שנאמר כבשים בני שנה בכל מקום לדעת רש"י היינו כיון דשלשים יום בשנה קרוי שנה, אם כן שיהיו בני חדש ומעלה דאז הגיעו לגיל שנה. אלא שצריך עיון רב אם דברים אלו ניתנים להאמר.

אך היותר פשוט לפרש, שבשאר המקומות בחובה שנאמר לשון כבש הוא דוקא תוך שנה לעיכוב. אולם בקרבנות שאינם חובה, כגון נדרים ונדבות, הרי לא נאמר במפורש מה יביא, שתלוי לפי מה שאמר, וכל שהדבר כולל מה שהזכיר בפיו בזה יוצא ידי חובתו. ועל כן אם אמר שיביא כבש יוכל להביאו אפילו מיום השמיני, שהרי כבש הוא.

¹⁷ ויקרא כז, לב.

¹⁸ במדבר יח, יז.

כשנה, אך בפסח שאין דין שיהיה בן שלשים, קשה לרש"י מדוע אם כן התורה כותבת שה בן שנה. ויש לשים לב ללשון המשנה, 'כבשים בני שנה ואילים בני שתים', שמכאן רואים שהמשנה קוראת שתים – לשנה וחדש.¹⁹

נאמר במשנה: ²⁰ חטאות הצבור ועולותיהן, חטאת היחיד ואשם נזיר ואשם מצורע, כשרים מיום שלשים והלאה, ואף ביום שלשים. ואם הקריבום ביום שמיני - כשרים.

נדירים ונדבות, הבכור והמעשר והפסח - כשרים מיום השמיני והלאה, ואף ביום השמיני. ופירש רבינו עובדיה מברטנורא, חטאות הצבור - כגון שעירי ראשי חדשים ושל מועדות וכו', ואם הקריבום מיום השמיני והלאה כשרים. שלמדו זאת מבכור, שנאמר בו: ²¹ 'ומיום השמיני והלאה ירצה', מה בכור עשה יום השמיני כשמיני והלאה, אף בשאר קרבנות, אבל בקרבנות חובה מצוה מן המובחר להביא מיום שלשים שנאמר: 'והלאה ירצה'. והפסח אף על גב שחובה הוא, לא חשו חכמים, משום שלוקחים לפי נפשות ולא יבוא לידי נותר.

וכתב ה'תוספות יום טוב', מיום שלשים והלאה סברא בעלמא. וכן נראה מלשון רבינו עובדיה, שכתב לא חשו חכמים. ואף על פי שלרמב"ם נתבאר שם טעם אחר שבבכור כתוב 'ביום השמיני תתנו לי', והמעשר והפסח נשתוו עמו במתן דמים, מכל מקום מה שהעמידוהו על שלשים אינו מפורש בכתוב. ומהר"ם כתב, לפי שהיו צריכים טלאים הרבה לכל ישראל ושמה לא ימצאו כל כך טלאים מבני שלשים ואילך, העמידוהו על דין תורה. ועוד לפי שזמנו בהול. ולא פירשו (הרע"ב ומהר"ם) דבר בבכור ומעשר.

וה'תפארת ישראל' פירש, שבמעשר הטעם משום שיכול לפטור עצמו מהם, שמותר לשחוט כל בהמותיו קודם שיגיע זמן המעשר, וכן אם הטיל בהם מום. ובכור אף על גב שחייב ליתן לכהן, מכל מקום יחשב קרבן שלו, שיכול ליתן לכל כהן שירצה, מה שאין כן חובה, שייך למשמר אותו שבוע. ועוד, שנאמר בו לשון מתנה ולא הקרבה. ופסח גם אינו חוב גמור, שיכול לפטור עצמו ללכת בדרך רחוקה.

ופירוש זה נראה דחוק, שהרי מכל מקום כשלא היה אנוס בדרך רחוקה, הרי הוא עליו חוב גמור, וכן בבכור ומעשר, סוף סוף עתה הם עליו בחיוב.

וגם לשאר הטעמים נראה שיש עדיין מעט קושי, כי מה בכך שהיו צריכים טלאים הרבה לכל ישראל או שהזמן בהול, וכן שלא חשו כדי שלא יבואו לידי נותר, או משום שהושוו במתן דמים, סוף סוף הרי הטעם לשלשים כמו שפירש הרא"ש, שחובה הוא שיהיו קצת גדולים, ואם כן מדוע אין ענין בכל זאת להביאם גדולים לכתחילה, שיהיו הדורים, מלאים ונאים. וגם יש להבין היכן רמוז דין זה במקרא עצמו.

והנה נאמר בתחילת פרשת שמיני: ²²

"וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֶל אַהֲרֹן קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן בָּקָר לְחֻטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהִקְרַב לְפָנָי ה'. וְאַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּדְבָּר לְאָמֹר קָחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחֻטָּאת וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה. וְשׂוֹר וְאַיִל לְשִׁלְמִים".

ומובא ב'תורה תמימה' דרשת חז"ל, ²³ מכאן שעגל בכלל שור הוא. והיוצא מזה לענין הקדש, שנקוט בדינו שהקדש בטעות אינו הקדש, כגון: אם אמר שור שיצא מביתי יהא הקדש ויצא איל - אינו כלום, אבל אם יצא עגל, הוא הקדש, כמו שכתוב: 'עגל בן בקר', הרי שהעגל בכלל שור.

¹⁹ ועיין שם בפירוש "משנה אחרונה".

²⁰ מסכת פרה א, ד.

²¹ ויקרא כב, כז: 'שור או כשב או עז פי יגלד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה'.

²² ויקרא ט, א-ד.

²³ בירושלמי נזיר ה, א.

ותמוה שלא הביאו ראיה יותר מכרחת מלשון הכתוב בתהלים: ²⁴ 'יעשו עגל... וימירו את כבודם בתבנית שור', הרי שקרא לעגל שור.²⁵

השה מוזכר 47 פעמים בתנ"ך. לבד או בתוספת אות שימוש ובהטיות בצורות: ושה, השה, בשה, כשה, לשה, משה, שיו, ושיהו.

לדעת רש"י,²⁶ הוא שם כולל לקטן בן שנה, בין ממין הכבשים ובין ממין העיזים. שה כבשים ושה עזים (בביאור השם אולי הוא מלשון שנושאים אותו על היד או אולי קשור למלה שיה - עץ קטן).

לפי הרמב"ם, הגדרתו: "כשב או כבש או כבשים או כשבים, הוא בן שנה מן הצאן. ושם שה נופל על מין הצאן ומין העיזים. וכשהוא אומר 'שה בן שנה', משמעותו קטני הצאן וקטני העיזים. ובכל מקום שהוא אומר איל או אילים, הוא בן שני שנים מזכרי הצאן. ובכל מקום שהוא אומר פר או פרים, הוא בן ג' שנים מן הבקר. וכשהוא אומר עגל הוא בן שנה. ושעיר עזים נקרא אחר שנה". וממה שכתב שם שה נופל על מין הצאן ומין העיזים, ולא כתב על מין הכבשים, משמע ממנו שצאן הוא כולל כבשים בלבד.

ולדעת ראב"ע, שה הוא קטן, פחות משנה, אלא אם כן מפורש בן שנה. וכתב האלשיך,²⁷ תישים הם עזים הזכרים הגדולים, ושה הוא הבינוני בין בעזים בין בכבשים שהוא שם כולל, כמו שכתוב 'שה כשבים ושה עזים'. וכשבים כולל בין גדולים בין קטנים, אך באומרו שה כשבים יצדק יותר על הבינוניים.

כבש – כשב

כבש - 107 פעמים בתנ"ך ועוד פעמיים כבשה. הגדרתו: בן שנה מן הצאן. רש"י, ורמב"ם בהקדמה לקדשים. והרמב"ם כולל יחד כבש וכבש ואינו מחלק ביניהם.

כשב 13 פעם בתנ"ך, ועוד פעם אחת 'כשבה'.²⁸ להרמב"ם כבש וכשב היינו הך. בן שנה מן הצאן.

אמרו בפסיקתא,²⁹ 'כבשים' – בית שמאי אומרים, שכובשים עונותיהם של ישראל, ככתוב:³⁰ 'ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו'. ובית הלל אומרים, כל דבר שהוא נכבש סופו לצוף, אלא 'כבשים בני שנה' - שמכבסים עונותיהם של ישראל, ככתוב:³¹ 'אם יהיו חטאיכם כשנים'. וכן עזאי אומר, 'כבשים בני שנה' - שמכבסים עונותיהם של ישראל, ועושים אותם כתינוק בן שנה.

פירוש נוסף מפתיע ל'כבש' כותב ה'משך חכמה': שעירה יולדת תוך שנתה, וכבשה אינה יולדת רק בשנה שניה. לכן כל הכבשים אשר הן בני שנה כמו בצבור ובחטאות נקראים כבש, שהוא כבוש במעיו שלא נתפתחו עוד כלי ההולדה שלו עד שנה השניה, מלשון שכבוש מעיינו,³² בלא התפתחות כלי התולדה, אבל בעולה ושלמים שבאים מן הקטנים ומן הגדולים שהן בני שתי שנים, כתוב 'כשב' 'כשבים'.

לכן בכל מקום ב"ג מקומות כתוב כשב כשבים, או בעולה, או בשלמים, או בעניני צאן לבן, ששם כל חום בכשבים הוא מי שהיא נתחממה לירבע לזכר, לכן כתוב כשבים. וכן בכל מקום שכולל

²⁴ תהילים קו, יט-כ: "יעשו עגל בחרב וישתחוו למסכה. וימירו את כבודם בתבנית שור אכל עשב".

²⁵ ועיין בבבא קמא סה, ב ובש"ך חושן משפט תחילת סימן שנ"ג, וצריך עיון. ועיין עוד בפירוש 'משנה אחרונה' שם משנה ג.

²⁶ במדבר טו, יא.

²⁷ תורת משה על בראשית ל, לו. ועיין שם איך שמבאר לפי זה ענין צאן לבן.

²⁸ ויקרא ה, ו.

²⁹ פרשה טז.

³⁰ מיכה ז, יט.

³¹ ישעיה א, יח.

³² בראשית רבה כו, ב.

גדולים וקטנים כתוב כשבים.³³

וכתב הנצי"ב בפירושו 'העמק דבר',³⁴ מן הכשבים. דעת הרמב"ן, שכשב כבש הוא דבר אחד ממש.

אבל אחר דיוק המקרא, וביחוד להלן בפרשת חטאת יחיד 'ואם כבש יביא... ואת כל חלבה יסיר כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים'. הרי דייק המקרא בשלמים כשב ובחטאת כבש.

וראיתי כן בבעל הטורים בשם הפענח רזי, כל מקום שנאמר כשב הוא גדול, כל מקום שנאמר כבש הוא קטן. והייתי חושב שכבש משמעו בן שנה, וכשב יותר מבן שנה גם כן, לכן בעולה ושלמים כתוב כשב ובחטאת כבש. אבל אי אפשר לומר כן, שהרי בקרבן עולה ויורד כתוב נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים והוא גם כן דוקא בת שנתה.³⁵

אלא נראה שכשב משמעו גדול בקומה, וסתמו הוא יותר מבן שנה. וכבש הוא בן שנה סתמו הוא קטן בקומה. אבל יש בן שנה שגדול מעלה מטה, וכבמדרש איכה שתמידין היו כל כך גדולים עד שיהו מוליכים על הגמלים ורגליהם נגררות בארץ.

והנה בחטאת שהקפיד הכתוב שלא יהא קרבנו מהודר, ולכן הקדים הכתוב שעירת עזים לכבש ומשום זה כתוב כבש שיהא קטן בגידולו. ואם שאינו לעיכובא מכל מקום מצוה שיהא כך כמו שמצוה תחלה בשעירה. מה שאין כן קרבן עולה ויורד אף על גב שמביא גם כן חטאת ודוקא בן שנה מכל מקום אפשר לכתחלה להביא גדולה ומהודרת כמו שהקדים שם הכתוב כשבה לשעירת עזים.³⁶

איל

איל – סך הכל 187 פעמים. הגדרתו לרמב"ם שם: בין שתי שנים מזכרי הצאן. א. הזכר בכשבים רוב המקראות. ב. ז' פעמים כנוי לאדיר ולמנהיג (מופיע רק בלשון רבים כמו אילי הארץ וכנראה שהוא כמו בעלים ועתודים). ג. עמוד או מזוזה בפתח הבנין 6 פעמים כמו ואל איל החצר.

גדי

גדי – בסתם, מוזכר 5 פעמים בתנ"ך בצורות: גדי, גדי, הגדי, גדיותך.

גדי-עזים – סהך הכל 17 פעמים בתנ"ך וגדי העזים 2 וגדי העזים 1.

גדי (גדיה - נקבה כמו גדיותך). לדעת רש"י,³⁷ לשון ולד רך, ואף עגל וכבש בכלל, ממה שאתה מוצא בכל מקום בתורה שכתוב גדי והוצרך לפרט אחריו עזים (משמע שבפשטות הכונה לולד עז, ובא רק לחדש שאף של כבש ופרה במשמע). ולאבן עזרא, רק מה שהוא מהעזים וכבערבות

³³ ובהמשך דבריו כתב: רק אחת יוצא מן הכלל, וזה בקרבן עולה ויורד, 'והביא אשמו לה' כו' כשבה או שעירת עזים' והיה צריך לומר כבשה, משום דחטאת בת שנתה אף של עולה ויורד כדמוכח בכל הש"ס ומהם קדושי דף נה, ואשתכח בת שתי שנים יעו"ש, ובכריתות דף י' דדלות חד משיתסר וכו', ופוק חזי לשון רמב"ם מעה"ק פרק א הלכה יד, כל מקום שנאמר בתורה כבש או כשבה או כבשים הרי אלו בן שנה, דקדק כשבה, וזה כיוצא מן הכלל ולכן לא זכר כשבים כשב שכוללין גדולים גם כן. והטעם אולי משום דאינו חמור חטא שלהם, וחטאות דילהו קרי בגמרא (זבחים ט, ב) עולות, לכן חסה התורה על כבודו והקדימה כשבה שתהא האליה מכסה נקבותה שיסבורו הכל שהוא זכר והוא עולה, לכן כתוב כשבה שזה מורה על שמנינותה ורובי בשרה וחלבה כמו שכתוב ב'התורה והמצוה' (ס"פ קעח) שהאליה תכסה נקבותה או לטעם אחר, יעו"ש.

³⁴ על ויקרא א, י.

³⁵ והוסיף: והכי מבואר ברמב"ם הל' מעה"ק פ"א הי"ד כ"מ שנאמר כבש או כשבה או כבשים ה"א בני שנה. ותו ק' בדפסחים דצ"ו הביא דרשה אם כשב לרבות את הפסח לאליה. והאיך אפשר לרבות פסח מלשון אם כשב. והרי פסח דווקא בן שנה ואינו כשב.

³⁶ והוסיף שם: והנה בתמידין מוספין וכדומה שדייק הכתוב כבשים בני שנה לא הוצרך הכתוב לפרש הכי בכ"מ. אלא ללמדנו שאינו כבש אלא לבן שנה, אבל מכ"מ יהי גדול בקומה ככשב. והוי כמו כלל ופרט שאין בכלל אלא מה שבפרט. ה"נ כבש שיהא בן שנה לבד. עיין עוד בהמשך דבריו שם.

³⁷ שמות כג, יט.

וגדי גדול מגדי עזים, וגדי עזים קטן יותר, שעדין צריך לעזים. ובשם חסרי הדעת הביא שפירשו מלשון מגד, כנראה על שם שאוכלים אותו מתוך מתיקות ותענוג בשל עורו ובשרו הרך. והרב מחפזן שליט"א פירש מלשון גוד – משוך, על שם שנמשך בקלות אחר בעליו. וטלה לשון ילדות 'טל ילדותיך'.

ואולי אפשר לפרש מלשון טלאי שהיא טלוא בחברבורות או מלשון טלטל, שקל לטלטלו ממקום למקום.

ונראה שהוא רק של כבש, כמו התרגום על הפסוק: ³⁸ 'ויקח שמואל טלה חלב אחד' - אמרא דחלבא. וכן לשון הגמרא טלה ונעשה איל. ונראה שכאשר ההדגשה על קטנות מדברים על טלה, ולכן אומרת המשנה, ³⁹ 'הגונב טלה מן העדר', ושם, ⁴⁰ אין לוקחין מן הרועים צמר וחלב וגדיים... אבל לוקחים... ועגלים בשרון.

בתחילה המשנה כוללת גדי שהוא בן בקר או צאן ומסימת ההבדל בעגל, אך בתחילה גנב מצוי שגונב טלה קטן, שיכול להסתירו בחיקו וקל לגנבו, ולכן נאמר טלה-חלב ולא טלה ולא גדי. ואולי המלה טלטול עצמה באה מטל, שהוא קטן ונח לטלטול. ובשמואל א, טו ד 'ויפקדם בטלאים', פירש רד"ק, שם מקום. ויונתן תרגם, באמרי פסחיא. חוץ משם יש רק שלש מקומות בתנ"ך של טלה. במקרא אין כלל רק בשמו"א ז ט טלה חלב, ופעמיים בישיעהו (סה כה) זאב וטלה ירעו כאחד. וכאן אפשר לפרש כמ"ש, שהחידוש אפילו שזה טלה קטן, עם כל זה יהיה עם הזאב כי בגדי ושה שנקרא שה כל שנתו אין במשמע שקטן מאד כמו בטלה וכן (מ, יא) כרעה... בזרועו יקבץ טלאים - כיון שאומר שנושאו בזרועו, זה מתאים יותר לטלה קטן. וכן משמע מדרשת חז"ל במכילתא על הפסוק: ⁴¹ 'שה תמים זכר בן שנה... מן הכבשים ומן העזים תקחו'. בכלל שה גדי וטלה שנא' שה כבשים ושה עזים. א"כ משמע שלגדי קורא מהעזים ולטלה ממין הכבשים.

שעיר

שעיר - 10 שעיר עזים. לאבן עזרא שעיר גדול משעיר עזים הזקוק לעזים. אולם הרמב"ם בהקדמתו לקדשים כתב, ששעיר עזים נקרא אחר שנה. וצריך עיון. עתודים 29 פעמים.

תיש - הזכר בעזים ולפעמים בהשאלה מנהיג תקיף. וכולם בלשון רבים. לא קיימת צורה זו בלשון יחיד עתוד.

רחל - שם המין ובפרטיות הזכר – איל. ⁴² נקוד הצאן, שמקומו במרעה ואין ראוי להקרבה, עד שיקבל שם איל.

תור

לדעת הרוקח, ⁴³ התורים הם בני יונה, כשהם גדולים נקראים תורים, וכשהם קטנים נקראים בני יונה. אולם בדרך כלל נוקטים שהם משפחה אחרת. ⁴⁴ וכתב החזקוני: ⁴⁵

³⁸ שמואל א ז, ט.

³⁹ בבא קמא קיח, א.

⁴⁰ בעמוד ב.

⁴¹ שמות יב, ה.

⁴² בן י"ג חדש ואילך. רש"י במדבר טו, יא.

⁴³ פרשת ויקרא שער החילוק.

⁴⁴ וכמו שכתב המלבי"ם.

⁴⁵ על ויקרא א, יד.

'מן התרים' - אפילו גדולים, ולפי שהתור משמת בן זוגו אינו מזדווג לזוג אחר. 'או מן בני היונה' - ולא גדולים לפי שהיונה פותה אין לב לה, אם מת בן זוגו מזדווגת ליונה אחרת לפיכך אין בהם כשרים אלא הקטנים. ולפי ששתי עופות אלו רדופים מכל שאר עופות, בחר בהם הקדוש ברוך הוא.

וכתב החתם סופר:⁴⁶

תורים גדולים ולא קטנים. יש מינים שהגדולים והקטנים שם אחד להם ולא נבדלו אלא בתיבת בן, כגון 'בני אתוננו' שאתון משמע גדולה וקטנה, ובני אתון משמע בקטנות. וכן 'גמלים ובניהם', וכן 'בן הבקר' ומזה המין המה היונים לכן צריך לומר 'בן יונה'. אבל יש מינים שגדוליהם נפרדים בשמם מקטניהם, כגון, פר בן ג', ועגל בן שנה, פרה בת ג', עגלה בת שנים. כבש בתוך שנתו, ואיל בן י"ג חדש. ולא יוצדק לומר 'בן פר', כי פר קטן עגל שמו, וכן לא יוצדק לומר 'בן איל', כי הקטן כבש שמו. וסבירא להו דתור הוא מהמין שהקטן שבאותו המין יש לו בלשון הקודש שם בפני עצמו, אלא שלא נמצא בתורה כיון שלא הוצרך, על כן נעלם ממנו שמו, אבל הגדול נקרא 'תור' ולא יוצדק לומר 'בן תור' בשום אופן.

וקצת משמע כן מלשון הקרא גבי אברהם אבינו עליו השלום, 'ותור וגוזל'. ופירש רמב"ן כי גוזל איננו שם מיוחד לעוף ידוע, כי מצינו 'נשר על גוזליו ירחף', רק הוא שם מיוחד לקטני העופות, ואמר לו ה' יתברך שיקח תור ועוד גוזל מקטני העופות איזה שירצה, עיין שם, ואם כן על כרחך תור לשון קבוע לגדול ההיפך מגוזל.

וכתב הגר"א בשיר השירים שלתור יש שני קולות ביחד, וזהו 'וקול התור נשמע בארצנו', שכן הוא בישראל שאמרו 'נעשה ונשמע'.

מנין הפסוקים בפרשה

בפרשה 111 פסוקים כמנין אל"ף, האות א' עם אותיות המילוי.

וכך המילה הראשונה בפרשה מסתיימת באות א' זעירא, וכולה מכילה אל"ף פסוקים.

בעל 'סדר הדורות' כותב שראה מה'מגלה עמוקות' שכתב אלף פירושים לאלף זעירא.

מסתבר שצריך לומר אל"ף עם גרשיים, כסימן לראשי תיבות, והכוונה למאה ואחד עשר פירושים שכתב, ואכן נדפסו מתוכם תשעים, וזה יותר מסתבר מלומר אלף ממש, ושהכל אבד.

וכן נתנו סימן את השם 'דעואל', הנזכר ארבע פעמים בחומש במדבר בלבד, בשם אביו של נשיא שבט דן 'אליסף'. ויש בכך מסר: דעו את אלהי אביכם, ועבדוהו בעבודות המשכן.

וכן עולה גם השם 'הויכין'.

ויש שנתנו סימן 'עולה' בכתוב מלא,⁴⁷ הוא מאה ואחת עשרה. שהוא הקרבן הראשון שבפתח הפרשה. וכן עולה 'אל יסוד' או 'אל הכהן'.

מקאם השבת

מנגנים במקאם ראשט, מכיון שהפרשה בראש הספר.

⁴⁶ חולין כב, א.

⁴⁷ בכל מקום בתורה כתוב 'עולה', הן בצורה זו והן בהטיות השונות, חסר ו', ורק בנ"ך מופיעה תיבה זו גם בכתוב מלא, מלבד מקום אחד בתורה (במדבר כח, כז) שכתוב 'עולה' מלא. וכתב שם בעל הטורים: כל 'עולת' הכתובות במועדות כולם חסרים, חוץ מעולת עצרת שהוא מלא, רמז שבששה בסיון נתנה בו תורה. ואגב, השם עולה מלשון עליה, שעולה כליל על המזבח, אולם בניקוד של פתח תחת הע' וו' שבאית מתקבלת התיבה עֹלָה שהיא באה לכפר על הרהור הלב, על עֹלָה שנעשתה.

